

Огренич Анна Вікторівна

здобувачка ступеня вищої освіти магістра Інституту заочного та дистанційного навчання другого Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:**Сьох Катерина Ярославівна,**

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНО-ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Гендерно-зумовлене насильство є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, що поєднує правові, соціальні та безпекові виміри. Воно системно порушує фундаментальні права людини, зокрема право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканність. В умовах утвердження принципу верховенства права особливого значення набуває питання позитивних зобов'язань держави щодо попередження, розслідування та покарання таких порушень. Саме активна роль держави є критерієм ефективності правозахисної системи, а не лише формальне закріплення заборон. Метою цієї наукової роботи є комплексний аналіз позитивних зобов'язань держави у сфері протидії гендерно-зумовленому насильству з акцентом на практичні механізми їх реалізації.

Позитивні зобов'язання держави є складовою сучасного розуміння верховенства права, що виходить за межі класичного принципу законності. Вони передбачають активну, проактивну та системну діяльність органів публічної влади. У контексті захисту прав людини держава зобов'язана не лише реагувати на факти порушень, а й створювати умови, за яких такі порушення будуть мінімізовані. Це особливо актуально для гендерно-зумовленого насильства, яке часто має латентний характер. Тому відсутність дій з боку держави може розглядатися як форма співучасті у порушенні прав [1, с.59].

Нормативну основу позитивних зобов'язань України у цій сфері формують Конституція України, Кримінальний кодекс України та спеціальні закони. Стаття 3 Конституції України закріплює людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому

насилъству» встановлює комплексний підхід до захисту постраждалих осіб. Криміналізація домашнього насилъства у статті 126-1 КК України є практичним проявом позитивного обов'язку держави. Водночас формальне існування норм не гарантує їх ефективного застосування [2, с.36].

Міжнародно-правові зобов'язання України також суттєво впливають на зміст позитивних обов'язків. Європейська конвенція з прав людини вимагає від держави забезпечення ефективного захисту від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Практика ЄСПЛ чітко встановлює, що держава несе відповідальність за бездіяльність у випадках гендерного насилъства. Особливе значення має ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році. Вона задала стандарти, орієнтовані саме на практичну реалізацію державної політики.

Одним із ключових елементів позитивних зобов'язань є превенція гендерно-зумовленого насилъства. Вона включає не лише кримінально-правові заходи, а й освітні, інформаційні та соціальні програми. Держава зобов'язана впроваджувати системні кампанії з підвищення обізнаності населення. Практика показує, що регіони з активними превентивними програмами мають нижчий рівень повторних випадків насилъства. Отже, превенція є економічно та соціально доцільною формою виконання позитивних обов'язків.

Практичним проявом превенції є міжвідомча координація органів влади. Органи поліції, соціальні служби, медичні заклади та органи місцевого самоврядування повинні діяти як єдина система. Законодавство України прямо передбачає створення таких механізмів взаємодії. Проте на практиці вони часто залишаються формальними. Це свідчить про необхідність посилення управлінської відповідальності керівників відповідних інституцій [3, с.54].

Важливим аспектом позитивних зобов'язань є своєчасне реагування на повідомлення про насилъство. Поліція повинна діяти негайно, незалежно від форми звернення. Використання термінових заборонних приписів є одним із найефективніших інструментів захисту. Судова практика підтверджує, що затримки у реагуванні часто призводять до повторної віктимізації. Таким чином, швидкість дій є критерієм ефективності виконання державних обов'язків.

Забезпечення доступу постраждалих до правосуддя є ще одним ключовим позитивним обов'язком. Йдеться не лише про формальну можливість подати заяву, а про реальну здатність отримати захист. Безоплатна правова допомога відіграє тут центральну роль. Практика показує, що юридичний супровід суттєво підвищує шанси постраждалої особи на ефективний захист. Держава має гарантувати фінансування та кадрову спроможність цієї системи.

Окрему увагу слід приділити підготовці кадрів, які працюють з випадками гендерно-зумовленого насилъства. Позитивні зобов'язання держави включають навчання суддів, прокурорів, поліцейських і соціальних працівників. Недостатня обізнаність призводить до стереотипного мислення та знецінення

заяв постраждалих. Практика спеціалізованих тренінгів уже довела свою ефективність. Тому їх системність має стати обов'язковою [4, с.147].

У межах виконання позитивних зобов'язань держава повинна забезпечити мережу спеціалізованих сервісів підтримки. До них належать притулки, кризові кімнати та центри психологічної допомоги. Законодавство України передбачає їх створення на місцевому рівні. Проте фактична кількість таких закладів залишається недостатньою. Це створює нерівність у доступі до захисту залежно від регіону.

Практична реалізація позитивних зобов'язань держави у сфері захисту від гендерно-зумовленого насильства включає, зокрема, такі напрями:

- створення та фінансування спеціалізованих служб підтримки постраждалих;

- впровадження єдиних стандартів реагування для органів влади;

- забезпечення міжвідомчої координації;

- проведення системних навчальних програм;

- збір та аналіз статистичних даних для формування політики.

Окремим елементом є обов'язок ефективного розслідування. Держава повинна гарантувати неупереджене, ретельне та своєчасне кримінальне провадження. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що формальне розслідування є порушенням Конвенції. Практика українських судів поступово враховує ці стандарти. Проте проблеми з доказуванням і кваліфікацією залишаються актуальними.

Судовий контроль є інструментом реалізації позитивних зобов'язань у межах верховенства права. Суд не лише вирішує спір, а й формує стандарти поведінки для органів влади. Винесення захисних приписів є прикладом превентивної ролі суду. Судова практика демонструє, що активна позиція суддів підвищує рівень довіри до правової системи. Це має прямий вплив на готовність жертв звертатися по допомогу [5, с.59].

Реабілітація постраждалих є завершальним, але не менш важливим елементом позитивних зобов'язань. Вона включає психологічну, медичну та соціальну підтримку. Без належної реабілітації ризик повторного насильства зростає. Держава повинна забезпечити сталі програми відновлення. Практика пілотних проєктів у громадах довела їх ефективність.

Особливе значення має збір і аналіз даних про випадки гендерно-зумовленого насильства. Позитивні зобов'язання держави включають формування достовірної статистики. Без якісних даних неможливо оцінити ефективність політики. Впровадження єдиного реєстру є важливим практичним кроком. Це дозволяє планувати ресурси та коригувати стратегії.

В умовах децентралізації значна частина позитивних зобов'язань реалізується на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування мають повноваження створювати сервіси підтримки. Проте без державного контролю виникають суттєві диспропорції. Тому держава зобов'язана забезпечити

мінімальні стандарти по всій території країни. Це є проявом матеріального аспекту верховенства права.

Взаємодія з громадськими організаціями є практичним інструментом виконання позитивних зобов'язань. НУО часто мають більший рівень довіри серед постраждалих. Держава повинна інституційно підтримувати такі партнерства. Механізми соціального замовлення довели свою ефективність. Це дозволяє розширити охоплення допомоги без надмірного навантаження на бюджет [6].

До основних проблем реалізації позитивних зобов'язань у цій сфері належать:

- недостатнє фінансування програм;
- формалізм у роботі органів влади;
- кадровий дефіцит;
- низький рівень правової культури;
- відсутність системного моніторингу ефективності.

Верховенство права вимагає, щоб позитивні зобов'язання були не декларативними, а дієвими. Без механізмів відповідальності вони втрачають сенс. Саме тому необхідно запроваджувати оцінювання ефективності державних політик. Практика аудиту програм протидії насильству є перспективним напрямом. Вона дозволяє виявляти слабкі місця системи.

Захист від гендерно-зумовленого насильства є індикатором зрілості правової держави. Позитивні зобов'язання у цій сфері інтегрують права людини у щоденну діяльність органів влади. Вони формують довіру громадян до держави. Без цього верховенство права залишається абстрактною концепцією. Саме практика надає йому реального змісту.

В умовах воєнного стану значення позитивних зобов'язань лише зростає. Ризики гендерного насильства суттєво підвищуються. Держава повинна адаптувати свої механізми до кризових умов. Практика мобільних сервісів підтримки є прикладом такої адаптації. Це свідчить про гнучкість правової системи.

Таким чином, позитивні зобов'язання держави є невід'ємним елементом верховенства права у сфері захисту прав людини від гендерно-зумовленого насильства. Вони мають комплексний, практично орієнтований характер. Ефективність цих зобов'язань визначається не кількістю законів, а якістю їх реалізації. Україна вже зробила суттєві кроки у цьому напрямі. Подальший розвиток потребує системності, ресурсів і політичної волі.

Список використаних джерел:

1. Камардіна Ю.В., Дзигар Д.С. Міжнародні стандарти та національне законодавство у сфері запобігання та протидії гендерно обумовленому насильству: проблемний аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 27. С. 52–61.

2. Політова А.С. Протидія гендерно зумовленому насильству як європейська цінність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4.Т.3 С. 35–41.
3. Музика М. П. Соціальна підтримка постраждалих від домашнього та гендерно зумовленого насильства. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки (ч. 1)*: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції з міжнародною участю (25 березня 2025 року): збірник тез. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова. 2025. С. 51-55.
4. Руфанова В.М. Форми гендерно зумовленого насильства. *Юридичний вісник*. 2021. Вип. 22. С. 141–148.
5. van Daalen K. R. Savić Kalle S. Davey F. Dada S. Jung L. Singh L. Issa R. Emilian C. A. Kuhn I. Keygnaert I. Extreme events and gender-based violence: A mixed-methods systematic review. *The Lancet Planetary Health*. 2023. 7(1), e50–e63.
6. European Institute for Gender Equality. Gender-based violence (GBV) is both a cause and a consequence of gender inequality. URL: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence/forms-ofviolence> (дата звернення 25.12.2025).

Однорал Дарія Леонідівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тригубенко Галина Василівна

доцент кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах збройних конфліктів становлять один із ключових елементів сучасної системи міжнародного публічного права, який поєднує норми міжнародного гуманітарного права (МГП), міжнародного права прав людини та міжнародного кримінального права. У контексті сучасних конфліктів, зокрема міжнародного збройного конфлікту, спричиненого агресією Російської Федерації проти України, питання ефективного захисту прав людини набуло особливої актуальності,